

ІСТОРІЯ ХАРКІВСЬКОГО ІПОДРОМУ

І.В. Ткачова, кандидат сільськогосподарських наук

В.В. Кунець, кандидат історичних наук

Інститут тваринництва НААН

І.І. Глушак, кандидат сільськогосподарських наук

*Національний університет біоресурсів і природокористування
України*

Стаття висвітлює історію створення Харківського іподрому як одного з найдавніших кінноспортивних комплексів України, призначеного для випробувань коней верхових і рисистих порід. Описані основні періоди функціонування іподрому, проаналізовані фактори, що впливали на розквіт або занепад діяльності підприємства.

***Харківський іподром, випробування, призова робото-
здатність, чистокровна верхова порода, орловська рисиста
порода, російська рисиста порода.***

Іподромні випробування коней – один з найважливіших етапів селекційного процесу, що характеризує індивідуальну призову роботоздатність коней. Метою досліджень було висвітлення історії виникнення і функціонування найстарішого іподрому України – Харківського, де на бігових і скакових доріжках були реалізовані генотипові можливості рисистих порід коней.

Матеріали і методи досліджень. Матеріалами досліджень слугували літературні джерела, архівні матеріали, виробничі звіти Харківського іподрому. Методи досліджень: історико-архівні, статистичні, зоотехнічні.

Результати досліджень. Про те, що Харківський іподром є найстарішим в Україні, свідчать записи Хронології Харківської губернії, виданої у 1882 році, на яку посилається відомий історіограф Харківського іподрому М.М.Пономаренко у брошурі «К 150-летию Харьковского ипподрома» [1].

Перший іподром, заснований на території теперішньої України – Харківський. Датою його заснування вважається 4 лютого 1848 року, коли відбулися перші офіційні скачки на Хрещенський ярмарок. Але історія іподрому почалася задовго до цієї дати –

одночасно із заселенням Слобідської України (XVII ст.) і появою кінських ярмарків, що супроводжувались кінними змаганнями.

На початку XIX сторіччя Харків стає крупним політичним і економічним центром Російської Імперії, швидко зростає товарообіг, розширюється торгівля. У 1816 році заснований кінний ярмарок, який спочатку функціонував на Парадній (Михайлівській) площі (нині пл. Руднева), а згодом перенесений на просторий вигін за річкою Немишлею. Особливо у даний період цінувалися орловські рисаки.

Під час ярмарків відбувалися аматорські кінні перегони об заклад з метою розваги та реклами коней як верхових так і рисистих порід. Для загального покращення конярства у 40-х роках XIX ст. у Харкові була заснована земська стайня з більш ніж 60 жеребцями. Харківська губернія того періоду була центром українського кіннозаводства. У 1854 році на Хрещенський ярмарок з кінних заводів Харківської, Полтавської, Катеринославської, Орловської, Рязанської, Чернігівської і Тульської губерній було приведено 3328 коней (з них 2400 придатних до військової служби). Багато іменитих кінозаводчиків звозили сюди своїх коней, а саме: Хорват І.О., Черноглазов О.А., Жуковский В.С., Гангардт М.Є. На Троїцькому ярмарку купували коней армійські ремонтери Росії, Австрії, Пруссії.

У 1848 році було засновано Харківське товариство охотників для рисистих перегонів і 4 лютого був підписаний його Статут. До товариства входили найвідоміші кіннозаводчики Харківської губернії тих років. Статутом товариства були встановлені правила проведення перегонів, встановлена довжина і ширина доріжки, кількість зимових і літніх призів, суми нагород. Бігову доріжку на кінній площі називали іподромом, вона була помічена дерев'яними стовпами і мала коло для з'їзду і заїзду коней.

Перший Харківський іподром являв собою дві вузькі (на 2 коня) прямі доріжки довжиною у версту (1066,8 м) з петлями на з'єднаннях, дерев'яний павільйон для суддів і поміст для «елітної» публіки.

Важливою подією кіннозаводства і кінного спорту стало запровадження у 1850 році Імператорського призу такої високої вартості, що для участі у ньому коней відбирала спеціальна комісія за ростом, екстер'єром, породністю і нарядністю. Цей приз розігрувався на Харківському іподромі щороку до 1860 року. Після

цього право розігрувати цей приз отримали лише Московський і Санкт-Петербурзький іподроми.

У 1879–1882 роках на місці першого іподрому побудували завод сільськогосподарських машин (пізніше – моторобудівний завод «Серп і Молот»).

Подальший розвиток Харківського іподрому поєднаний з діяльністю генерала Даниїла Карловича Гербеля (1819–1873 рр.), який з 1859 року був призначений членом Ради Державного Кіннозаводства і головним управителем харківських стаєнь (3-й кіннозаводський округ).

За ініціативою Д. Гербеля кінні перегони і торгівлю кіньми перенесли у нагірну частину Харкова – в Сокольники. До 1945 року цей район міста називали Біговою площею. Були побудовані стаціонарний скаковий і рисистий іподроми, де професійно готували коней до випробувань. Відразу з побудовою скакової доріжки були запроваджені скачки на три версти (3200 м).

У 1860 році на Біговій площі була проведена перша виставка коней, вирощених у Харківській губернії, і була визнана кращою у Російській імперії.

Наприкінці травня 1860 року відбулося урочисте відкриття нового іподрому, у програмі свята були представлені бігові і скакові випробування, змагання парокінних запряжок і джигітування. За ініціативою Д. Гербеля був запроваджений головний приз іподрому на дистанцію у 15 верст (16002 м).

У ті часи Харківський іподром разом із стайнями, що входили до його виробничої структури являв собою центр племінного кіннозаводства.

Вперше у 1876 році на скачках в Росії з'явився тоталізатор, що дало додатковий потужний поштовх розвитку чистокровного кіннозаводства в державі [3].

З відміною кріпацтва багато поміщиків розорилися, кіннозаводчики також перенесли економічну кризу, а тому іподром перебував на межі розпродажу майна і відторгнення території. Проте скачки не припинились, про що свідчить наступний факт: у 1883 році 24 серпня у Харкові відбулася скачка, в якій приймав участь жеребець заводу І.М. Ілленка – Фогабалл, гн., 1880 (Fontenoy – Rakieta). На Фогабаллі скакав молодий харківський жокей Воронков. Суперниками Фогабалла були кращі коні того часу на чолі з непереможним Перкуном і кращі жокеї. У перемогу Фогабалла ніхто не вірив і він усю скачку пройшов позаду усіх.

Перед самим призовим стовпом Воронков, який зберіг сили коня, впевненим посилом штовхнув Фогабалла і легко, без хлиста прийшов першим, на корпус випередивши Перкуна [3].

Відродження іподрому почалося у 1896 році завдяки ініціативі харківського поміщика І.М. Ільєнка – талановитого спортсмена, тренера, селекціонера, справжнього фаната чистокровних верхових коней [3]. Стараннями фанатів кінного спорту – Ільєнка, Гендрикова, Кудашева та інших впливових осіб – іподром зазнав окремих змін, зокрема – у 1899 році були розділені скакове і бігове кола. Харківський скаковий іподром славився високоякісною трав'яною доріжкою – кращою у дореволюційній Росії і надавав можливість більш раннього початку і пізнішого закінчення скакового сезону, ніж у Москві та Царському Селі. Споруди скакового іподрому були побудовані у 1900–1906 рр. харківським архітектором О.М. Гінзбургом (рис. 1). Іподром був дуже вдало розташований у центрі міста, мав зручні під'їзди і приваблював кіннозаводчиків високою вартістю призів.

Біговий іподром носив характер аматорського, місцевого значення, проте з 1907 року у перегонах почали приймати участь відомі московські наїзники, приваблені високими призовими сумами, програма ставала все більш цікавою, територію іподрому поліпшували.

Крім випробувань коней, Харківський скаковий іподром використувався для проведення різноманітних міських заходів, виступів, шоу.

Рис. 1. Харків. Скаковий іподром

Одним із підтверджень різноманітного використання є те, що на Харківському іподромі 14 травня 1911 року пройшов перший публічний футбольний матч у місті між першою міською командою «Фенікс» і службовцями заводу Гельферіх-Саде (матч завершився перемогою харківської команди з рахунком 3:1).

Для надання біговому іподрому більш привабливого вигляду, у 1907 році було розпочато будівництво нової трибуни Харківського іподрому, і 6 червня 1914 року відбулося її урочисте відкриття. Ця будівля – одне з видатних витворів харківського архітектора М.-З. Харманського, побудована у стилі романтичного модерну [2]. Приміщення трибуни було настільки привабливим і містким (до 450 осіб), що у ньому навіть проводили урочисті офіцерські бали з феєрверками. Одночасно на іподромі були побудовані стайні з денниками, робочі доріжки, кузня.

Під час Жовтневої революції 1917 року і Громадянської війни Україна втратила майже усе поголів'я племінних коней, іподром припинив свою діяльність. Харків у ті часи пройшов через бурхливі історичні події. У грудні 1917 року проголошена радянська влада в Україні. Починаючи з лютого 1918 року, Харків був оголошений столицею Донецько-Криворізької республіки і пробув нею до квітня того ж року. У травні-листопаді 1918 року – місто перебувало під окупацією германських військ і під владою гетьмана Скоропадського, а з листопада по грудень 1918 року – під владою УНР. З січня по червень 1919 календарного року – під радянською владою у статусі столиці УРСР. Починаючи з 24 червня до 12 грудня 1919 року, Харків перебував під контролем Білого руху у статусі столиці Харківської області Збройних сил Півдня Росії. У грудні 1919 року у місті втретє була встановлена радянська влада і Харків знов був оголошений столицею УРСР.

Зі стабілізацією влади у Харкові у жовтні 1921 року знову було відкрите скакове коло Харківського іподрому, де провели перші у республіці повоєнні скачки. Харківський іподром тих років був єдиним у республіці кінноспортивним комплексом, здатним проводити скакові випробування.

У зв'язку з відновленням випробувань, була організована Харківська тренконюшня з рисистим і скаковим відділенням, що пізніше стала базою проведення Всеукраїнських кінноспортивних змагань.

З 1924 року до іподрому почали масово прибувати молоді коні верхових та рисистих порід, а технологічний процес тренінгу та

випробувань почав працювати на повну потужність. У цьому ж році новий рекорд Харківського іподрому встановив американо-орловський Гільдеєць, 1919 р.н. – 2.11,0.

У 1930 році Харківський іподром одержав статус Всесоюзного, увійшовши у четвірку кращих іподромів СРСР поряд з Московським, Ленінградським і П'ятигорським. Випробування коней на іподромі відбувалися цілорічно.

Війна і фашистська окупація Харкова (1941–1943 рр.) нанесли іподрому значних втрат кінського поголів'я та території іподрому. Відновлення споруд і доріжок іподрому потребувало значних зусиль, втім, по закінченню війни іподром відразу запрацював, а перші повоєнні бігові випробування відбулися 15 липня 1945 року.

У 1953 році у бувшому СРСР скасували кавалерію, через що багато конярських підприємств були скорочені або перепрофільовані. Харківський іподром і в ті важкі для конярства роки продовжував стабільно поліпшувати виробничі показники і жвавість коней. Кількість випробовуваних коней на іподромі сягала 500 голів на рік. На базі іподрому функціонувала кінноспортивна школа «Спартак», з якої вийшло не одне покоління спортсменів-кіннотників.

Не одна тисяча коней пройшла випробування на Харківському іподромі, сотні знаменитих чистокровних коней і рисаків увійшли в історію конярства нашої країни. Варто згадати як перших переможців імператорського призу, так і переможців різних призів класу 2.10,0 та 2.05,0 і жвавіше – Кролик, 1844 (Усан – Горностайка), Бистрий, 1844 (Щеголь – Кірасірша), Кролик, 1852 (Серйозний – Касатка) і таких іподромних зірок, як Гільдеєць 2.11, 1923 (Гей Бінген – Победа), Гільда 2.09,4, 1929 (Гільдеєць – Зоряка), Городня 2.05,0, 1931 (Гільдеєць – Травка), Баядерка 2.07,4, 1934 (Гільдеєць – Боровинка), Поток 2.03,2, 3.09, 1936 (Гравій – Прізнання), Гагач 2.09,2, 1943 (Гільдеєць – Гаківніца), Затон 2.11,7, 1944 (Мускат – Замісловатая), Мотор 2.09,2, 1945 (Пір – Могучая), Турист 2.06,7, 3.15, 1947 (Тріумф – Індійка), Гладіолус 2.01,4р, 1968 (Окапі С – Гладь), Зачьот 2.03,4, 1970 (Чемпіон – Зелена Берізка), Вольфрам 2.02,1, 1975 (Озорнік – Времянка), Карфаген 2.01,9, 1981 (Фортуна – Клюква), Хорват 2.05,0, 1985 (Тополь – Хвойна), Руфіна 2.03,8, 3.21, 1985 (Фім – Рапсодія), Прогул 2.01,3, 1987 (Галіфакс – Пляска), Буян 2.05,0, 1989 (Бім – Награда), Ганг 2.04,0, 1989 (Гриф – Газорезка), Морфей 2.07,8, 1990 (Фліпер – Мумія), Памфлет 2.07,6, 1991 (Фліпер – Призова),

Фортепіано 2.08,4, 1992 (Приказ – Феба), Піфагор 2.04,1, 2001 (Град – Пірога), Джим 2.02,8, 2002 (Малиновий Звон – Дворянка), Кулон 2.04,8, 2002 (Уклон – Калька).

На Харківському іподромі виступав Всесоюзних рекордист – орловський жеребець Отклік, сір., 1952 р.н. (Отбой – Конвенція) Запорізького кінного заводу, який під керівництвом майстра-наїзника М.Б.Синяєва у трирічному віці встановив рекорд для жеребців на 1600 м – 2.07,0 і у 4-річному віці на 2400 м – 3.13,0, переможець призу Дербі 1956 року.

Знаменитий син Откліка – суперчемпіон, Всесоюзний рекордист, Чемпіон орловської породи – Піон 2.00,1, виступавши у Харкові, виграв призи Улова, Зимовий Орловський, Великий трирічний Орловський, Великий трирічний відкритий, Будущності, П.М. Кулешова, Великий зимовий, Барса.

У 60–70-х роках ХХ сторіччя складові системи Харківського іподрому набули сучасного вигляду – були добудовані стайні, виробничі і житлові приміщення, облагороджена територія. З західного боку до іподрому примикає парк відпочинку і лісовий парк. Споруда іподрому двоповерхова. На першому поверсі – великий зал для відвідувачів, по периметру розміщувались каси тоталізатора. Зал і каси освітлювались люмінесцентними лампами і природним світлом за рахунок вітражу впродовж усього залу шириною у 4 метри. Фронтальну частину споруди з обох боків замикають дві башти, де розміщувались адміністративно-господарські служби.

Загальна площа іподрому, становила 20,3 га з 7 стайнями на 222 денники, ветеринарним лазаретом на 10 денників, ветеринарним карантинном на 22 денники, гаражем на 6 боксів, двома навісами для транспорту, приміщеннями для зберігання грубих кормів. Для тренінгу і випробувань коней рисистих порід на іподромі облаштовані три бігові доріжки: перша і третя – з природним покриттям, друга – зі шлаковим – для виступів за будь-якої погоди. Довжина першої доріжки – 1067 м, ширина – 18 м, довжина другої – 847 м, ширина – 10 м, довжина третьої – 600 м, ширина – 6 м. Довжина фінішної прямої – 150 м. Максимальне поле коней на першій – найширшій доріжці – 8 голів. На підсобному господарстві іподрому вирощували корми, кількість яких повністю задовольняли потреби годівлі коней.

До розпаду СРСР Харківський іподром залишався одним з провідних іподромів держави і приймав Всеукраїнські кінно-

спортивні змагання. На Харківському іподромі випробовувались коні з кінних заводів Росії, України, Білорусії, Литви. На іподромі відбувались традиційні щорічні матчеві зустрічі наїзників Харківського і Московського іподрому.

На іподромі працювало більш ніж 150 осіб, в тому числі більш ніж 60 наїзників різних категорій. Іподром був також і базою навчань і екскурсій студентів, іноземних туристів.

З 1980-х років і до закриття іподрому у січні-лютому ДТСААФ Харківської області традиційно проводило на території іподрому змагання з кільцевих автоперегонів «Метелиця» (пізніше – «Українська хуртовина»), які приваблювали багато відвідувачів.

У 1988 році коней на випробування представили 35 господарств, в тому числі провідні кінні заводи СРСР – Московський (19 гол.), Прилепський (9 гол.), Пермський (11 гол.), Хреновський (25 гол.), Чуваський (17 гол.), «Культура» (27 гол.), Лаврівський (14 гол.), Злинський (21 гол.), Локотський (7 гол.), Чесменський (17 гол.), Завивалівський (11 гол.), Омський (21 гол.), Єланський (11 гол.), Кокчетавський (12 гол.), Гомельський (17 гол.), Дібрівський (21 гол.), Запорізький (43 гол.), Лимарівський (16 гол.), Уфимський (24 гол.) та інші.

Починаючи з 1991 року, іподром поступово втрачав виробничу базу, тренерський склад, поголів'я коней, а звідси і щорічну кількість заїздів (табл.) [4].

Динаміка випробувань коней на Харківському іподромі за 1998–2008 рр.

Роки	Виробничі показники		
	Кількість випробуваних коней, гол.	Кількість днів випробувань	Кількість заїздів
1983	466	105	1203
1988	460	105	1388
1989	460	105	1307
1990	423	104	1098
1991	331	81	883
1992	304	64	780
1994	262	52	609
1995	240	40	497
1998	172	44	390
2005	90	30	168
2006	65	27	153
2007	52	26	134
2008	39	18	77

У цей період іподром вступив у найскладніший період своєї історії – різко зменшилась кількість відвідувачів і зацікавленість щодо іподромної індустрії взагалі, знизився обіг тоталізатору, а згодом тоталізатор взагалі був заборонений в Україні. Надання коштів на утримання коней на іподромі припинилося. У 2000 році іподром збанкрутував і Міністерство аграрної політики видало наказ про його реорганізацію.

У 2005 році територія іподрому була передана в оренду ТОВ «Харківський кінний завод», який здійснив масштабну реконструкцію споруд. У тому ж році були проведені святкові кінноспортивні змагання, які відвідали багато харків'ян на чолі з першими особами області.

У вересні 2008 року на іподромі відбулися останні випробування рисистих коней.

Сьогодні територія і споруди Харківського іподрому використовується як база для утримання та тренування коней української верхової породи ТОВ «Харківський кінний завод».

Висновок

Харківський іподром як і більшість державних конярських підприємств, переживає важкий період, перш за все – через відсутність фінансування. Найбільша ж проблема в тому, що ряд служб держави не бачить сенсу в утриманні такого славетного кінноспортивного комплексу як Харківський іподром. Як не бачить воно сенсу і у розвитку кінного спорту і вітчизняного рисистого кіннозаводства взагалі, особливо у вирощуванні, тренуванні і випробуванні видатних коней галузі, на якій країни усіх континентів одержують немалі прибутки.

Список літератури

1. Пономаренко Н.Н. К 150-летию Харьковского ипподрома / Н.Н. Пономаренко. – Харьков. – 1998. – 84 с.
2. Лейбфрейд А.Ю. Харьков. Архитектура, памятники, новостройки / А.Ю.Лейбфрейд, В.А.Реусов, А.А. Тиц. – Харьков: «Прапор», 1985.
3. Ильенко М.И. Значение чистокровной английской лошади и испытаний для заводского материала / М.И. Ильенко // Труды Первого Всероссийского Съезда коннозаводчиков. – М., 1930. Т.2. – С. 173.
4. Звіти про випробування племінних коней рисистих порід на Харківському іподромі 1983-2008 рр.

В статье представлена история создания Харьковского ипподрома как одного из старейших конноспортивных комплексов Украины, предназначенного для испытаний лошадей верховых и рысистых пород. Описаны основные периоды функционирования ипподрома, проанализированы факторы, влияющие на расцвет или угасание деятельности предприятия.

Харьковский ипподром, испытания, призовая работоспособность, чистокровная верховая, орловская рысистая порода, русская рысистая порода.

The article highlights the history of the creation of the Kharkov hippodrome as one of the oldest equestrian complexes of Ukraine intended for testing horses saddle and trotting breeds. Describes the main periods of operation of the hippodrome, analyzed the factors affecting the prosperity or decline of the company.

Kharkov hippodrome, test, prize performance, thoroughbred horse, the orlov trotter breed, russian trotter breed.

УДК 636.1.082.547

РАЗВИТИЕ ТОТАЛИЗАТОРА - ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

***А.М. Ползунова, кандидат сельскохозяйственных наук,
вице-президент***

***Некоммерческое предприятие
“Содружество рысистого коневодства России”***

Изложено краткую историческую справку о тотализаторе, принципах его организации и деятельности. При этом рассмотрен опыт стран Западной Европы, Северной Америки, Австралии и Новой Зеландии. Показано, что деятельность тотализатора является источником финансирования отрасли коневодства и ряда специальных программ.

Тотализатор, ставка, букмекер, заезд, оборот

Для развития призового рысистого и скакового коневодства единственным действенным инструментом стал конноспортивный тотализатор. Еще в начале становления скачек в XVIII веке в России были широко распространены пари и заклады. В XIX веке эта система была упорядочена, получив особое развитие с США, затем в Европе и России. Получение денежных средств на призовые суммы стимулировало развитие ипподромов, про-